

JARMILA ČIHÁKOVÁ

RANĚ GOTICKÉ OPEVNĚNÍ KRÁLOVSKÉHO MĚSTA NA DNEŠNÍ MALÉ STRANĚ

Jarmila Čiháková, *The Early Gothic Fortifications of the Royal Town in Today's Lesser Quarter*

Today's Lesser Quarter in Prague on the left bank of the Vltava River beneath Prague Castle was made an independent town by King Ottokar II in 1257. The royal town was surrounded by fortifications, but after less than a century, Charles IV replaced them with a new system of walls along a different line. The few known written mentions of the Early Gothic fortifications from the second half of the 13th century come from later periods in connection with their gradual disappearance and dissolution into the urbanism of the dynamically changing town. Historical building surveys and especially archaeological excavations conducted over the past three decades have produced entirely new information on the development of these fortifications. To a certain extent, a summary of the results of this research permits a reconstruction of the course of the fortifications, certain parameters and the construction techniques that were employed.

Keywords: 12th century, 13th century, Prague, Lesser Quarter, fortifications, wall, ditch, bailey Early Gothic

Malá Strana, ležící na pražském levobřeží pod Pražským hradem, je již od 8. století trvale osídlená. Během té doby prodělala dlouhý vývoj, kdy se měnila její rozloha a na jejích hranicích se vystřídala řada opevňovacích systémů od dřevohliněného opevnění z 9. a pak 10. století¹ až po barokní opevnění bastionové. V roce 1257 zde král Přemysl Otakar II. vytvořil podmínky pro konstituování vrcholně středověkého

¹ Poprvé JARMILA ČIHÁKOVÁ – JAN HAVRDA, *Praha 1 – Malá Strana, Josefská čp. 42/III*, in: ZDENĚK DRAGON ET AL., *Archeologický výzkum v Praze v letech 1992–1994*, Pražský sborník historický (dále PSH) 28, 1995, s. 223–224; souhrnně JARMILA ČIHÁKOVÁ, *Opevnění Malé Strany od 9. do 13. století*, *Staletá Praha* (dále SP) 25/1, 2009, s. 2–30; naposled IVANA BOHÁČOVÁ – JAN HAVRDA, *Nejstarší opevnění Prahy*, in: *Průvodce pražskou archeologií*, (edd.) IVANA BOHÁČOVÁ – JAROSLAV PODLIŠKA, Praha 2017, s. 70–75.

města, které do založení Nového Města pražského Karlem IV. neslo název Nové město pod Hradem pražským. Plocha města ve tvaru nepravidelného lichoběžníku zaujímala přibližně 20 hektarů, lemovaných kamennými hradbami, které jsou předmětem tohoto příspěvku. Vymezovaly město z východu (délka 494 m), jihu (délka 534 m) a západu (délka 152 m),² na severu se krajní křídla napojovala na opevnění Hradu (obr. 1). Každý z pásů má svou specifiku, danou objektivně geomorfologickými podmínkami a subjektivně stavem poznání a jeho možnostmi v intenzivně obývaném prostoru. Protože se o raně gotickém opevnění nedochovaly téměř žádné písemné zprávy, je zdrojem jeho poznávání stavebněhistorický³ a v poslední době zejména archeologický výzkum. V souvislosti s ním je nutné zmínit, že probíhá pouze v naprojektovaných stavebních jamách odsouhlasených orgány státní správy za účelem přestaveb a rekonstrukcí. Mimo jejich rozsah nemá archeolog možnost svůj vědecký zájem realizovat, byť by měl pocit, že za hranou výkopu leží zásadní a klíčové informace.

Nejvíce podrobností bylo již publikováno k východnímu ramenu fortifikace, konkrétně k jeho severní části (obr. 1: 1–6).⁴ Východní pás podél starého bahnitého koryta Vltavy byl na základě písemných zpráv o budování příkopu v roce 1278⁵ pokládán za úsek nejmladší. Archeologie však tento názor vyvrací a nejspíše právě východní hradba byla budována nejdříve. Na několika místech byla zastižena městská hradební zeď silná 1,8–1,9 metru, stavěná románskou technologií s litým jádrem.⁶ Její pravidelně řádkovaný vnitřní líc je z opukových kvádrů s pravidelnou, pravoúhle otesanou čelní stěnou (obr. 2). Autorkou

2 Měřeno vzdušnou čarou. V reálu, na prudce se svažujícím terénu, byla trasa fortifikace podstatně delší.

3 CYRIL MERHOUT, *O Malé Straně*, Praha 1956, s. 14–15; EVA JÁNSKÁ, *K výzkumu pražského opevnění*, SP 6, 1973, s. 46–60; VÁCLAV HLAVSA – JIŘÍ VANČURA, *Malá Strana / Menší Město pražské*, Praha 1983, s. 28; DOBROSLAV LÍBAL, *Architektura*, in: *Praha středověká*, (ed.) EMANUEL POCHE, Praha 1983 (= Čtvero knih o Praze 1), s. 180, 183, 184; KLÁRA BENEŠOVSKÁ, *Architektonický vývoj v době vrcholného středověku*, in: P. VLČEK ET AL., *Umělecké památky Prahy. Malá Strana*, Praha 1999, s. 28–30.

4 J. ČIHÁKOVÁ, *Opevnění Malé Strany od 9. do 13. století*, s. 15–24.

5 *Letopisy české od r. 1196 do roku 1278*, in: *Fontes rerum Bohemicarum II.* (dále FRB II.), (ed.) JOSEF EMLER, Praha 1874, s. 282–303.

6 Poprvé ALOIS KUBÍČEK, *Objev malostranského opevnění*, Ochrana památek 29, 1954, s. 61.

byla prozkoumána v areálu Valdštejnského paláce (obr. 1: 2, 4), kde zeď nemá základové zdivo, nýbrž jen jednu řadu přibližně 20 cm vysokých opukových kamenů nastojato zatlučených do země, překrytých souvislou vrstvou malty (obr. 3).⁷ Vnější líc zdiva není jednotný. Jeho nejdelší úsek, obrácený proti zaniklému bahnitému vltavskému korytu, odkud mohl přijít pouze nepřítel, je na úseku hradby zastíženém na nádvoří Valdštejnského paláce z lomového kamene. Jen o pár desítek metrů severněji, na severním konci Pálffyho paláce, objevil Martin Omelka v této hradbě bránu s pečlivě řádkovanou vnější stěnou (obr. 1: 1).⁸ Ovšem již o několik metrů jižně od brány se klad kvádrů i jejich úprava výrazně rozvolňují, byť se jedná o tutéž stěnu. Shoda rozměrů a architektonického ztvárnění brány v Pálffyho paláci s bránou v Černé věži na Hradě (obr. 1: 0), o jejímž románském stáří nikdo nepochybuje, již byla prezentována.⁹ Brána sloužila pro frekventovaný provoz až do poslední čtvrtiny 13. století, kdy přístupovou dlážděnou cestu, archeologicky zkoumanou v Kolovratském paláci čp. 154, zanesl mocný povodňový nános.¹⁰ Poté bývalá brána plnila až do roku 1595 funkci fortny,¹¹ zatímco v sousedství, ve Valdštejnské ulici, sloužila nově zřízená brána Písecká.

Druhým prostorem, kde se hradba budovaná románskou technologií s kvádrůvým obkladem na západním líci dochovala, je okolí

⁷ JARMILA ČIHÁKOVÁ, *Praha I – Malá Strana, Valdštejnské náměstí čp. 17/III: Nálezová zpráva o výzkumu 23/99 PÚPP*, Archiv Archeologického ústavu AV ČR Praha (Archiv ARÚ), čj. 10084/00; TÁŽ, *Opevnění Malé Strany od 9. do 13. století*, s. 20, obr. 29.

⁸ MARTIN OMELKA, *Valdštejnská ulice čp. 158/III – Pálffyho palác*, in: ZDENĚK DRAGOUN ET AL., *Archeologický výzkum v Praze v letech 1995–1996*, PSH 30, 1998, s. 265; ZDENĚK DRAGOUN – MARTIN OMELKA, *Nález torza raně středověké hradby v prostoru severovýchodního nároží Pálffyho paláce, čp. 158/III, v Praze*, *Zprávy památkové péče* 55, 1995 (mimořádná příloha časopisu Památkové listy 1), s. 4.

⁹ J. ČIHÁKOVÁ, *Opevnění Malé Strany od 9. do 13. století*, s. 18, obr. 32; ZDENĚK DRAGOUN, *Praha 885–1310. Kapitoly o románské a raně gotické architektuře*, Praha 2002, s. 61, zde i foto.

¹⁰ JARMILA ČIHÁKOVÁ, *Praha I – Malá Strana, Valdštejnská ulice čp. 154/III*, in: ZDENĚK DRAGOUN ET AL., *Archeologický výzkum v Praze v letech 2005–2006*, PSH 35, 2007, s. 327–328.

¹¹ MILOŠ PAVLÍK, *Stavební historie*, in: *Praha I – Malá Strana, Valdštejnská čp. 158/III*, nepublikovaný strojopis, Praha 1969 (= Pasportizace SÚRPMO, dokumentační fondy Národního památkového ústavu v Praze inv. č. 2503), s. 42.

biskupského dvora na jižním konci východního ramene hradby. Byla zde detekována v roce 1955 Vladimírem Pišou v linii parcelní čáry mezi domy čp. 58/III na straně západní a čp. 59 a 60/III na straně východní (obr. 1: 9), v bezprostředním sousedství vyústění Juditina mostu.¹² Jen o 80 metrů severněji byla táž hradební zeď zastižena Ladislavem Hrdličkou v sedmdesátých letech na terase Vojanových sadů (ppč. 148; obr. 1: 7).¹³ Mezi oběma nalezenými úseky jednotné hradby se pod budovami čp. 63/III (ministerstvo financí) a 62/III nachází románský interiér vícepodlažní budovy se skupinou dalších zdí, někdy označovaný jako palác biskupského dvora (obr. 1: 8).¹⁴ Zpravidla se uvažuje o tom, že vlastní prostor biskupského dvora se rozkládal jižně od tzv. paláce v místě Dražického náměstí a hradba s kvádríkovým obkladem je jeho západní hranicí.¹⁵ Tento předpoklad však naráží na archeologicky zjištěný výrazný, několikametrový terénní zlom, který pod náměstím probíhá někde mezi domy 60 a 64/III. Kompozice románského obdélného domu, věže a chodby vystupuje před líc románské hradby, je vně ohrazeného intravilánu, a její původní účel proto dle mého názoru nebyl obytný, nýbrž nejspíše spojený s provozem mostu.¹⁶ Pokládám proto za vhodné uvažovat o této kompozici jako o součásti opevnění.

Kamenná hradba románského charakteru klesá od hradní Černé věže k Juditině věži jižně vedle mostu a nejspíše měla pro příchozí z pravého staroměstského břehu tvořit pozadí královskému mostnímu dílu. Dosud se mimo východní pás opevnění nikde na známky pokračování této románské hradební městské zdi nenarazilo, možnosti jejího dochování jsou však minimální. Ostatně ani ve východním

12 VLADIMÍR PIŠA, 185. *Praha 1 – Malá Strana c) Dražického náměstí – Mostecká čp. 58–59/III*, in: *Bulletin záchranného oddělení VI.*, Praha 1969, s. 106–107.

13 LADISLAV HRDLIČKA, *Praha 1 – Malá Strana, Vojanovy sady ppč. 148: NZ o zjišťovacím výzkumu v r. 1974*, Praha 1991, Archiv ARÚ, čj. 4284/91.

14 JIŘÍ ČAREK, *Románská Praha*, Praha 1947, s. 344–346; ANEŽKA MERHAUTOVÁ, *Raně středověká architektura v Čechách*, Praha 1971, s. 271; VÁCLAV MENCL, *Praha předrománská a románská*, in: JAN KVĚT – VÁCLAV MENCL, *Praha románská*, Praha 1948 (= Osmero knih o Praze, stavebním a uměleckém vývoji města 2), s. 114; TOMÁŠ DURDÍK, *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů*, Praha 2000, s. 64.

15 Např. TOMÁŠ DURDÍK – PAVEL BOLINA, *Hrady pražského biskupství (arcibiskupství)*, *Archaeologia historica* 21, 1996, s. 291.

16 J. ČIHÁKOVÁ, *Opevnění Malé Strany od 9. do 13. století*, s. 23, obr. 33.

pásu se nedochovala v celém průběhu. Nejspíše ve druhé polovině 13. století došlo v románské zdi k úpravám provedeným již gotickými stavebními postupy. V blízkosti pozdější Valdštejnovy saly terény byla do zdiva hradby vsazena gotická pravoúhlá věž (2,6 × 3,8 m) z lomového kamene (obr. 1: 3).¹⁷ Větší zásah proběhl podél kláštera augustiniánů, kde byla románská městská zeď zcela nahrazena gotickou novostavbou. Nelze konkretizovat změnu, k níž zde došlo, nelze říci, zda byla jen stavební, nebo i urbanistická, neboť ve zkoumaných sondách nebyla po románské zdi nalezena žádná stopa. Hradba stavěná románskou technikou zde byla stržena a minimálně v délce 25 metrů¹⁸ nahrazena hradbou z lomového kamene širokou 2 metry, k níž se vážou terény z druhé poloviny 13. století (obr. 1: 5). V místě, kde se v rámci augustiniánského kláštera podařilo dosáhnout základové spáry hradby, byly starší terény odkopány až na podloží. Přestavby nejspíše souvisely s výstavbou příkopu „od říčky Brusky a veden přes horu Opyš až ke dvoru pana biskupa u řeky Vltavy“, zmiňovanou k roku 1278.¹⁹

Výchozí povrch pro stavbu příkopu podél východního ramene hradby – povrch bermy – je v hloubce 4,5 metru pod dnešním povrchem, v úrovni terénu pro stavbu hradby (187,2–187,6 m n. m./Bpv). Do takovéto hloubky v prostoru, kde lze očekávat bermu a hranu příkopu, zasáhlo jen málo akcí. Proto se podařilo hranu a stěnu východního ramene příkopu zachytit a rozeznat zatím jen v areálu kláštera augustiniánů, a to v podobě obezděné eskarpy. Příkop respektoval válcovou věž o průměru cca 7,4 metru stojící na bermě mezi hradbou a příkopem (obr. 1: 6).²⁰ Stála tak blízko hrany, že se podél příkopu dala obejít jen s obtížemi. Raně středověká část věže měla dvě technické fáze – starší břidlicovou, mladší opukovou. Tři kameny vnějšího pláště měly čelní stěnu podobnou nízkým kvádríkům. Případný

---

¹⁷ ANTONIE CHARVÁTOVÁ, *Nálezová zpráva k stavebně archeologické a historické dokumentaci nálezů ve Valdštejnském paláci v Praze 1.*, čp. 17/III, *Valdštejnské náměstí*, nepublikovaný strojpis, Praha 1957, dokumentační fondy Národního památkového ústavu v Praze č. inv. 827/–14; J. ČIHÁKOVÁ, *Opevnění Malé Strany od 9. do 13. století*, s. 22, obr. 31.

¹⁸ Severojižní délka severního dvora, kde bylo možné odkryt líce hradby.

¹⁹ *Letopisy české od r. 1196 do roku 1278*, in: *FRB II.*, s. 282–303.

²⁰ JARMILA ČIHÁKOVÁ, *Ke stavebním dějinám kláštera augustiniánů eremitů u kostela sv. Tomáše v Praze*, *Průzkumy památek* 19, 2012, s. 182, obr. 10.

kontakt věže a městské zdi zůstal mimo obrys stavební jámy. Při stavbě příkopu byla berma jednoznačně snížena a starší vrstvy odstraněny, včetně stavební úrovně k válcové věži. Převýšení hradby nad pravděpodobným dnem příkopu je patrné v areálu Valdštejnského paláce, kde převýšení dosahuje 7–8 metrů. Zde je díky geologickým vrtům realizovaným v zahradě jediné místo, kde, jak se lze domnívat, bylo dno příkopu snad rozpoznáno. Šířku příkopu nelze určit. Nejspíše byl napojen na sousedící vedlejší koryto řeky, neboť v prostoru hospodářského zázemí augustiniánského kláštera byly zásypy zastíženy ještě ve vzdálenosti 31 m od hradby v hloubce 2,5 m pod bermou.²¹ Spojení příkopu s bývalým korytem by také osvětlovalo výsledky radarového měření na severním dvoře Valdštejnského paláce před senátní sněmovnou, kde radar na délce 56 metrů nezastihl východní obrys příkopu ani úroveň povrchu v jeho východním sousedství.²² Spíše než o samostatný příkop se tak podél východního křídla fortifikace podél řeky patrně jednalo o obezdění svahu do nižšího terasového stupně s nivou a korytem. Oproti starší době však průběh raně gotického obezděného svahu místy prodělal změny – např. v areálu augustiniánů (v čp. 29) byl evidentně posunut k západu, kde proťal skupinu raně středověkých jam.

V literatuře panuje názor, že také věžový útvar v čp. 18/III je hradební věží (obr. 4: 2).²³ Mapové zobrazení pozůstatků archeologicky zjištěných gotických domů v tomto prostoru dokládá, že věž v čp. 18 není baštou hradby, ale je součástí uliční fronty hradební uličky probíhající podél vnitřní stěny městské zdi. Šířku hradební uličky se podařilo změřit v areálu augustiniánského kláštera, kde činila 5 metrů.²⁴ Jiný

21 Dnešní povrch cca 192,2, úroveň bermy 187,7, nejhlubší bod výzkumu v hospodářském zázemí kláštera augustiniánů (výzkum NPÚ v Praze č. 2006/12, sonda P4) dosahuje již pod hladinou spodní vody kóty 185,27/Bpv. (Bpv – nadmořská výška m n. m. v systému Balt po vyrovnání.)

22 JARMILA ČIHÁKOVÁ, *Praha 1 – Malá Strana, Valdštejnská čp. 154/III (Kolovratský palác) + Valdštejnské náměstí čp. 17/III sonda X: nálezná zpráva o výzkumu v severovýchodním předhradí 4/99 + 17/97 (sonda X) PÚPP*, Praha 2001, Archiv ARÚ, čj. 5279/01.

23 Například D. LÍBAL, *Architektura*, in: *Praha středověká*, (ed.) E. POCHÉ, s. 184.

24 Výzkum NPÚ v Praze č. 2006/12 pod vedením autorky. V jednom místě se ve zdi sklepa podařilo vypreparovat gotické nároží z pravidelných opukových kvádrů, jehož nadzemní partie začínala ve výšce 189,30/Bpv, tj. 0,42 m nad podlahou dnešního sklepa.

tradovaný názor, že trasa městské zdi je shodná se severojižním průběhem obvodového zdiva konventu a že presbytář kostela prostupuje městskou zdí, byl vyvrácen archeologickým objevem městské zdi na volném prostranství severního dvora. Presbytář kostela je zcela v intravilánu města, průběh hradby se v půdorysu dnešní zástavby bloku Valdštejnského paláce a kláštera již nijak neprojevuje (obr. 4).²⁵

Nečekané podrobnosti k raně gotické fortifikaci přináší aktuální několikaletý výzkum v areálu bývalé koleje theatinů v Thunovské ulici, dům čp. 192, v protilehlém, západním křídle fortifikace (obr. 1: 10–12). Pozemek leží na strmém svahu k jihu a k východu, proto je rekonstrukce bývalých poměrů obtížná. Příkop byl poprvé objeven v roce 2011 v prostoru přístupném ze třetího patra domu, poté byl zastížen na zahradě a dalších místech. Až po čtyřech letech výzkumu se podařilo pod podlahou prvního patra domu objevit základy i nadzemní pozůstatky hradební městské zdi a stanovit tak některé základní parametry západního pásu raně gotického opevnění.²⁶ Sestávalo zde z městské zdi, parkánu, parkánové zdi a příkopu, na severu byl příkop přemostěn mostkem o dvou obloucích se sousedící jámou pod padacím mostem (obr. 5).²⁷ Městská zeď je široká 1,9 metru, s oběma líci z lomového zdiva, na rozdíl od jiných úseků je zde postavena přímo na skálu. Strmý svah skály byl pro stavbu zdi schodovitě upraven (obr. 6). Podařilo se odkrýt část západního, tj. vnějšího líce. Z východního líce jen dva drobné fragmenty, zbytek východního líce mezi přízemím a prvním patrem je částečně obestavěn, částečně zničen. Předzáklad nebyl na západním líci registrován, třebaže spodní část zdi ve výšce do 0,4 metru byla zapuštěna do starších terénů. Základová spára hradby v areálu theatinů výrazně klesala nejen k jihu, ale i k východu, kde na šířku zdi 1,9 m klesla o 0,8 m, nejspíše také po stupních (u západního líce v koutě 232,90, u protilehlého východního líce 232,10/Bpv). V protikladu k upravenému líci bylo překvapením jádro zdiva. Sestávalo

25 J. ČIHÁKOVÁ, *Ke stavebním dějinám kláštera augustiniánů eremitů*, obr. 10, s. 183.

26 JARMILA ČIHÁKOVÁ, *Praha 1 – Malá Strana, Thunovská ulice čp. 192/III*, in: ZDENĚK DRAGON ET AL., *Archeologický výzkum v Praze v letech 2013–2014*, PSH 43, 2015, s. 590.

27 JARMILA ČIHÁKOVÁ, *Praha 1 – Malá Strana, Thunovská ulice čp. 192/III*, in: ZDENĚK DRAGON ET AL., *Archeologický výzkum v Praze v letech 2011–2012*, PSH 41, 2013, s. 468–471.

z opukových balvanů někdy až 0,5 metru dlouhých, spojovaných nepříliš soudržnou maltou. Mezi kameny byly časté vzduchové mezery. Při zarovnávání zdi poškozené v minulosti rozebírali dělníci jádro zdi rukama. Poznání raně gotických stavebních postupů umožnilo nově interpretovat některé starší náleзовé situace (např. jádro hradební zdi ve statické sondě v čp. 258/III, v roce 1993 považované za destrukci).

Původní výšku hradby nedokážeme určit. V nejvyšším souvisle odkrytém úseku – západním lici v čp. 192/III – její torzo včetně základu dosahuje 3,1 metru. Zde se z hradby dochovalo místo, kde se na ni napojuje věž, konkrétně severní kout styku hradby a předstupující hranolové věže (obr. 1: 12).²⁸ Za zmínku stojí, že věž je přiložena na spáru – stavitelé tak chtěli předejít poškození městské zdi při případné destrukci věže.²⁹ Předpokládaný půdorys věže se nepodařilo ověřit, neboť její jihozápadní roh nebyl v terénu objeven. Na východním lici věže bylo pod podlahou 1. patra, ve výšce mezi 3. a 4. metrem nad základovou spárou věže, objeveno v sousedství zazdívky svislé nároží armované z velkých kvádrů pečlivě opracovaných zubákem, které prošlo mohutným požárem. Část propáleného odprýskaného líce prostředního kamene se dochovala na místě a podařilo se ji seskládat do původní podoby. Svislé náročněji upravené nároží dokládá, že věž byla do města otevřená, utemovaná dlážděná plocha před ní naznačuje, že věž mohla plnit funkci brány a mohla být průchozí. Nejspíše zřízením příkopu v roce 1278 brána zanikla, aniž by zanechala stopu v písemných pramenech. Směřovala do prostoru Hradčan, z něhož se vstupovalo i do Hradu. Trasa procházející Strahovskou bránou v dnešní Nerudově ulici naopak směřuje na Strahov a jako významná výpadová silnice dále k Břevnovu a do západních Čech.

Příkop byl ve své době komplikovaným inženýrským dílem na strmém svahu, zbudovaným dle *Letopisů českých* 1196–1278 králem Přemyslem Otakarem II. v roce 1278.³⁰ Výzkum z něho na několika místech zastihl části obezdění, dokumentovat celý profil příkopu dosud nebyla příležitost. Na jižním svahu neprobíhá v přímce, ale pravděpodobně je vícekrát zalamován (obr. 1: 11). Patrně byl kaskádovitě členěn, jak

28 J. ČIHÁKOVÁ, *Praha 1 – Malá Strana, Thunovská ulice čp. 192/III*, in: Z. DRAGON ET AL., *Archeologický výzkum v Praze v letech 2013–2014*, s. 591.

29 Za konzultaci v průběhu výzkumu děkuji PhDr. Vladislavu Razímovi.

30 Viz pozn. 5.

by mohlo vyplývat z výškově-prostorových lokalizací jednotlivých zastížených úseků. V severní části domu bylo dokumentováno dno příkopu, v jižní zkoumané části – na zahradě – pak úseky stěn blízko pod povrchem frekventovaným v době jeho stavby. V dosud nejjižnějším řezu položeném na zahradě se podařilo při výkopu přeložky kanalizace v hloubce 3 metry pod dnešním povrchem na jaře roku 2017 zastihnout východní líc parkánové zdi, jejíž existence v raně gotické malostranské fortifikaci tak byla poprvé nálezem v reálu zcela jednoznačně potvrzena. Pochozí úroveň parkánu byla níže než obezdění eskarpy, které na parkánovou zeď ze západu naléhalo. Toto konstatování v důsledku znamená, že všechny dosud zastížené úseky obezdění eskarpy na pozemku čp. 192 ležely pod úrovní parkánu. Šířka parkánu, daná vzdáleností městské hradební zdi od příkopu, je proměnlivá, místy dosahuje jedenácti metrů s tím, že rozevírající se stěny příkopu v úrovni tehdejšího povrchu parkánu (nyní odstraněného) zmíněný interval poněkud zkrátí.

Na rozdíl od jiných úseků malostranské fortifikace byl v Thunovské čp. 192 příkop lámán ve skále. Zdejší břidlice však rekordně rychle podléhá zvětrávání. Skutečnost, že stěny příkopu vylámané ve skále stavitelé ještě důkladně obezdili – šířka obezdění se blíží jednomu metru (0,9 m, tj. 1,5 lokte) – svědčí o jejich zkušenosti se zvětráváním tohoto druhu podkladu, i když nevíme, kde tuto zkušenost získali. V jednom místě bylo zdokumentováno, že stěna příkopu ve skále i v sousední hlíně byla před obezděním překryta centimetrovou vrstvou roztírané malty. Jednoznačné dno příkopu jsme zastihli na dvou místech, obezdění či dláždění dna zde prokazatelně chybí. Překvapivé bylo zjištění, že stabilitu obezdění zajišťovalo jeho začepování do skály pode dnem příkopu.

Výše zmíněný můstek přes příkop (obr. 1: 10) je skryt na severu pozemku pod Novými zámeckými schody. Blízko úrovně povrchu činila světlost příkopu mezi zdmi obezdění 10,8 metru. O hloubce víme jen tolik, že činí více než 6 metrů. Vzhledem ke zjištěné šířce příkopu je můstek nejméně o dvou obloucích o průměru přibližně 4 metry (obr. 7).³¹ Ve výzkumné sezóně 2012 bylo zjištěno, že můstek je ve

---

³¹ K můstku též JARMILA ČIHÁKOVÁ – MARTIN MÜLLER, *Odkrytí utajené památky u Zámeckých schodů na Malé Straně v Praze*, Výroční zpráva NPU, územní odborné pracoviště v hl. m. Praze (ÚOP HMP) za rok 2011, Praha 2012, s. 14;

shodné osově orientaci s příkopem a velkou zděnou západovýchodní přepážkou v příkopu, vysokou 3 metry. Koruna přepážky leží 4 metry pod korunou obezdění kontreskarpy, obezdění na ni nasedalo. Severojižní šířka přepážky je větší než 4 metry a pokračuje k pilíři můstku. Obezdění příkopu a přepážka v něm jsou bezesporu pozůstatky jediné stavby. Shodná osová orientace přepážky s mostkem a jejich možné geometrické propojení naznačuje, že dochovaný oblok můstku je s největší pravděpodobností součástí stavby příkopu z roku 1278. Je otázkou, zda přepážka v příkopu, spojená s velkými výškovými rozdíly v bezprostředním okolí, zde byla kvůli blízkosti Hradu, nebo zda takto vypadala celá mnou předpokládaná kaskáda, jejímž úkolem by bylo členit příkop na prudkém jižním svahu. V roce 1278 v důsledku výstavby příkopu nejspíše zanikla brána objevená v hmotě domu čp. 192 a bylo zřízeno nové spojení města s Hradem, tentokrát v trase Nových zámeckých schodů, ukončené zmíněným můstkem, jámou pod padacím mostem a na jámu nutně navazující bránou s padacím mostem (obr. 7).

Ve směru hradby zastíženě v Thunovské čp. 192 byl jižněji zdokumentován v délce 6 metrů další fragment západního ramene hradby, objevený při přestavbě paláce v Nerudově ulici čp. 249/III (obr. 1: 13).³² Šířkou 1,9 – 2 metry, lomovým opukovým zdivem a použitím kamenů až 0,5 m dlouhých se blíží nálezů v Thunovské čp. 192, odlišuje jej výška základového zdiva 0,8 m, základový ústupek (předzáklad) 0,18 m široký a použití hlíny v základovém zdivu.

Zatímco o průběhu západního i východního ramene fortifikace si lze učinit základní obraz, průběh jižního ramene fortifikace zůstává otevřenou otázkou. Je to dáno mimo jiné i výše zmíněným charakterem široké městské zdi s poměrně chatrným jádrem z balvanů, kterou šlo pro expandující měšťanskou zástavbu jen obtížně zúžit a využít. Na základě stavebněhistorických a archivních průzkumů jednotlivých domů, prováděných v šedesátých letech v rámci pasportizace SÚRPMO, byly stopy jižní městské zdi shledávány v čp. 264 a 555, a za součást hradby byly pokládány věže v čp. 260 a 271. V současné době lze

---

tíž, *Nové nálezy středověkého opevnění v Thunovské čp. 192 v Praze na Malé Straně*, Výroční zpráva NPÚ ÚOP HMP za rok 2012, Praha 2013, s. 27.

32 JAROSLAV PODLIŠKA – JAN HAVRDA – MIROSLAV KOVÁŘ, *Dům čp. 249/III v Nerudově ulici na Malé Straně*, SP 24, 2003, s. 42–44.

věrohodně rekonstruovat úsek mezi Karmelitskou ulicí a Lichtenštejnským palácem čp. 258/III a konstatovat, že zdivo v čp. 264 je vskutku pozůstatkem hradby (obr. 1: 17), neboť leží na linii potvrzené několika archeologickými nálezy raně gotické městské zdi³³ podobné charakteristiky jako hradba u theatinů (čp. 258/III, 260/III a 266/III). Při pohledu do jádra zdi ve statické sondě v čp. 258/III, kde jsme se v roce 1993 s hradbou setkali poprvé, jsem nekompaktní jádro hradební zdi považovala za destrukci a průběh hradby v tom místě mylně zpochybnila.³⁴ Představa, že v čp. 260 je zastížena hradební věž/bašta, je mylná, neboť lokalizace hradby mění útvar tzv. věže na dlouhý úzký obdélník patrně kolidující s hranou příkopu dokumentovaného v sousedním domě čp. 259/III. Pokud tato věžová struktura vskutku měla funkci v pásu fortifikace, pak nikoliv jako bašta, ale jako víceméně samostatně stojící jednotka (obr. 1: 16). Fragmenty hranolové věže/bašty byly v linii městské zdi archeologicky zastíženy na bývalém dvorku čp. 266/III (obr. 1: 18).³⁵ Pokračování hradby západně od čp. 258 je zcela nejasné. Výzkumy kolegy Havrdy v roce 2016 vyvrátily představu, že v čp. 555 a 256 je dochována hradební zeď, v obou případech bylo prokázáno značně menší stáří konstrukcí – v čp. 555 je uvažovaná zeď klasicistní,³⁶ v čp. 256 je z období baroka.³⁷

Pokračování městské zdi z úseku mezi čp. 266/III a čp. 258/III na druhou stranu, k východu, směřuje do Karmelitské ulice. Nové posouzení situací díky novým zkušenostem interpretuje nález zdejšího

---

33 Nově objevené fragmenty v čp. 260/III: TOMASZ CYMBALAK – JAROSLAV PODLIŠKA, *Nález fragmentu raně gotického opevnění Malé Strany*, in: *V za(u)jetí malostranských stratigrafií*, (ed.) JAROSLAV PODLIŠKA, Praha 2015, s. 50–63; pro čp. 266/III: JARMILA ČIHÁKOVÁ – JAN ZAVŘEL, *Praha 1 – Malá Strana, Malostranské náměstí čp. 266/III: náleзовá zpráva o výzkumu 22/97 PÚPP*, Archiv ARÚ AV ČR Praha, čj. 4296/98.

34 JARMILA ČIHÁKOVÁ, *Praha 1 – Malá Strana, Malostranské náměstí d) čp. 258/III – Lichtenštejnský palác*, in: ZDENĚK DRAGON ET AL., *Archeologický výzkum v Praze v letech 1992–1994*, PSH 28, 1995, s. 227.

35 J. ČIHÁKOVÁ – J. ZAVŘEL, *Praha 1 – Malá Strana, Malostranské náměstí čp. 266/III: náleзовá zpráva o výzkumu 22/97 PÚPP*.

36 JAN HAVRDA, výzkum NPÚ v Praze č. 2016/15, v tisku, za laskavé poskytnutí informace děkuji.

37 JAN HAVRDA, výzkum NPÚ v Praze č. 2016/25, v tisku, za laskavé poskytnutí informace děkuji.

páru zdí (obr. 1: 19)³⁸ jako hradební zdi až z mladšího období, patrně z doby první poloviny 14. století, kam klade Dobroslav Líbal i věž v čp. 271.³⁹ Zřetelná jižní pevnostní zeď v Karmelitské ulici však nejspíše nahradila původní raně gotickou městskou zeď založenou na vyšší niveletě, jak napovídá drobný odlišný fragment zdiva patrný v řezu. Z několika zastížených úseků příkopu v severní frontě domů ulice Tržiště lze prokázat v křížení s ulicí Karmelitskou výrazné rozšíření příkopu směrem k jihu. Nevíme, zda je to původní raně středověký tvar, či zda je projevem dodatečného zvýšení ochrany přístupu do města, např. na počátku 14. století při obraně města ve válkách po roce 1306.

V bloku mezi Karmelitskou a Lázeňskou ulicí nelze kvůli několika hluchým místům průběh hradby rekonstruovat. Zejména na západě bloku nedokážeme průběh fortifikace ani odhadnout. Také netušíme funkci věže v čp. 271 (obr. 1: 20) ani její situování vůči fortifikaci – nelze stanovit, zda se jedná o věž opevnění, nebo o věžový dům v hradební uličce (jaký je interpretován ve výše zmíněném areálu dnešního Valdštejnského paláce). Severně od Maltézského náměstí již je situace jednoznačná, neboť tam se hradba mezi domy čp. 273 a 276 na straně severní a 292 na straně jižní dochovala dodnes (obr. 1: 21). V krátkém úseku necelých dvou metrů se zde v severní obvodové zdi sklepa domu čp. 292 dochovala i její románská předchůdkyně z kvádríkového zdiva, v pokračování k západu překrytá gotickým opěrným pilířem hradby.⁴⁰ Jednoznačně gotická hradební zeď města směřuje na severozápadní hranolovou věž johanitské komendy dochovanou v čp. 289, která je součástí opevnění komendy zbudovaného králem v roce 1253 (obr. 8). I opevnění komendy se dotkly archeologické výzkumy a je

38 JARMILA ČIHÁKOVÁ, *Praha 1 – Malá Strana, Karmelitská ulice*, in: Z. DRAGON ET AL., *Archeologický výzkum v Praze v letech 1995–1996*, s. 260.

39 DOBROSLAV LÍBAL, *Stavební historie*, in: *Praha – Malá Strana, Malostranské náměstí čp. 271/III*, nepublikovaný strojopis, Praha 1964 (= pasportizace SÚRPMO, dokumentační fondy Národního památkového ústavu v Praze inv. č. 928), s. 22.

40 JARMILA ČIHÁKOVÁ, *Raně středověké fortifikace na jižní hranici pražského levobřežního podhradí*, in: *Pražský hrad a Malá Strana*, (edd.) MARTIN JEŽEK – JAN KLÁPŠTĚ, Praha 2001 (= *Mediaevalia archaeologica* 3), s. 122–127; TÁŽ, *K dosavadnímu stavu poznání raně středověké Malé Strany*, *Archeologické rozhledy* 54, 2002, s. 743.

zcela jednoznačné, že románská technologie se při jeho stavbě neuplatnila.⁴¹ Nelze říci, zda hradby města a komendy mezi čp. 292 a 289 byly stavebně propojeny, či zda byly odděleny – například uličkou s fortnou. Městský příkop vedoucí od Karmelitské ulice na dvůr domu čp. 292 však jednoznačně končil (obr. 1: 22), výsledky archeologického výzkumu v čp. 292/III zcela vyloučily pokračování městského příkopu dále na východ směrem k řece.⁴² Příkop se stočil jižně o 90 stupňů a napojil se na příkop, který ze západu lemoval johanitskou komendu.

Mezi popsáním úsekem v severním sousedství Maltézského náměstí, známým zejména z výzkumu v čp. 292/III, a břehem Vltavy leží z hlediska průběhu městské zdi další neznámé a značně problematické místo. Třebaže pro tento prostor existují na základě stavebněhistorického průzkumu jisté pracovní hypotézy, které pracují s představou věže v čp. 273 a hradby v jižní zdi pozdější saské rezidence čp. 55/III,⁴³ platnost žádné z nich nebyla dosud potvrzena. Situaci znepřehledňuje i sousedství johanitské komendy, jejíž severní hranice je rekonstruována podle relace sepsané úředníky desk zemských v roce 1594.⁴⁴ Součástí johanitské komendy jistě nebyla výrazná románská struktura „u paty mostu“ (Juditina věž), situovaná v blízkosti styku východního a jižního ramene malostranského opevnění,

---

41 Foto nároží věže v čp. 289/III viz J. ČIHÁKOVÁ, *Opevnění Malé Strany od 9. do 13. století*, s. 21 obr. 30. Nadzemní západní líc hradby komendy byl dokumentován v čp. 478/III pod podlahou dvora, líc byl z lomového zdiva místy s roztráanou maltou viz JARMILA ČIHÁKOVÁ, *Praha 1 – Malá Strana, Maltézské náměstí čp. 478/III*, in: ZDENĚK DRAGON ET AL., *Archeologický výzkum v Praze v letech 2001–2002*, PSH 33, 2004, s. 352.

42 JARMILA ČIHÁKOVÁ, *Praha 1 – Malá Strana, Maltézské náměstí čp. 292/III*, in: ZDENĚK DRAGON ET AL., *Archeologický výzkum v Praze v letech 1992–1994*, PSH 28, 1995, s. 228.

43 D. LIBAL, *Architektura*, in: *Praha středověká*, (ed.) E. POCHE, s. 184.

44 MILADA VILÍMKOVÁ, *Urbanistický vývoj maltézské jurisdikce*, PSH 3, 1966, s. 73. Hranice by měla probíhat Saskou uličkou, parcelou domu čp. 283, pak podél malostranských hradeb (sic! – od domu čp. 283 přibližně o 28 m jižněji v pravém úhlu) k rozhraní domů čp. 289 a 288 v Karmelitské ulici. Je však otázka, do jaké míry lze akceptovat takto krkolomnou hranici, částečně jdoucí po bermě mezi hradbou a příkopem, která by bez odrazu v písemných pramenech situovala městský příkop ve 13. století na území johanitů.

ale nikoliv na jeho nároží (obr. 1: 23).⁴⁵ Myšlenku, že Juditina věž je součástí staršího, románského opevnění, poprvé publikoval Vladimír Píša, po objevech v severní části východního ramene opevnění kontrastujících s podobou fragmentů hradby v jiných částech obvodu ji oživila autorka a následně ji v první podrobné studii o objektu věže zcela nezavrhl Jan Veselý s Michalem Patrným.⁴⁶ Oproti V. Píšovi, který věž datoval do doby Spytihněva († 1140) a tím ji vztahoval k dřevěnému mostu,⁴⁷ se domnívám, že je součástí jednotného stavebního záměru z nařízení krále Vladislava I. (1140–1158 kníže, 1158–1172 král), spočívajícího ve stavbě kamenného mostu nyní zvaného Juditin (někdy mezi lety 1158 a 1172, resp. 1158–1166)⁴⁸ a jeho pozadí v podobě kamenné hradby podél řeky, ohrazené výraznými věžemi na obou koncích hradby – tzv. Černou na Hradě (půdorys 11,2 × 11,2 m) a tzv. Juditinou v jižním sousedství mostu (11,1 × 9,9 m).⁴⁹

Díky intenzivnímu archeologickému výzkumu vyvolanému stavebním boomem posledních desetiletí výzkum malostranského opevnění za posledních třicet let let hodně pokročil. Přesto ještě mnoho otázek čeká na své řešení příští generací badatelů.

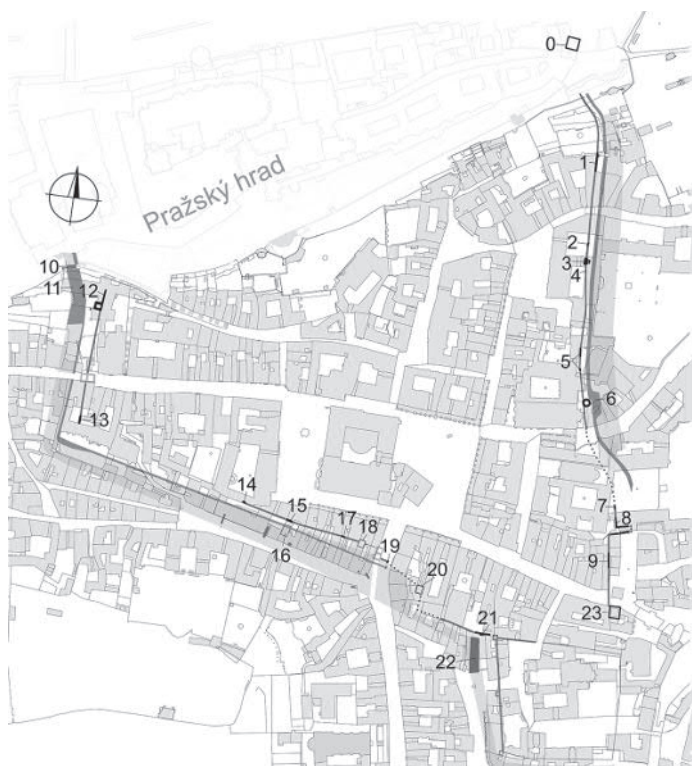
45 Podobně ani Černá věž Pražského hradu není postavena na nároží sevřeném východním a severním opevněním Hradu.

46 VLADIMÍR PÍŠA, *Jak rostla Praha*, in: *Kniha o Praze*, (ed.) GINETTE STOČESOVÁ, Praha 1961, s. 56; J. ČIHÁKOVÁ, *Raně středověké fortifikace na jižní hranici pražského levobřežního podhradí*, s. 51–52; TÁŽ, *K dosavadnímu stavu poznání raně středověké Malé Strany*, s. 743; JAN VESELÝ – MICHAL PATRNÝ, *Románská věž na malostranském konci Karlova mostu v Praze*, *Průzkumy památek* 15/2, 2008, s. 34.

47 VLADIMÍR PÍŠA, *Stavebně historický výzkum Prahy a jeho výsledky*, SP 2, 1966, s. 59.

48 *Letopis Vincencia, kanovníka Kostela pražského*, in: *FRB II.*, s. 409. O mostu podrobně naposled ZDENĚK DRAGOUN, *Praha 885–1310*, s. 141–152; tamtéž o věži, s. 149–150.

49 IVAN BORKOVSKÝ, *Výzkumy v Černé věži na Pražském hradě*, *Památky archeologické* 50, 1959, s. 269; J. VESELÝ – M. PATRNÝ, *Románská věž na malostranském konci Karlova mostu v Praze*, s. 11, o podobnosti Juditiny a hradních věží v proporcích, technice stavby a organizaci prostoru viz s. 34.

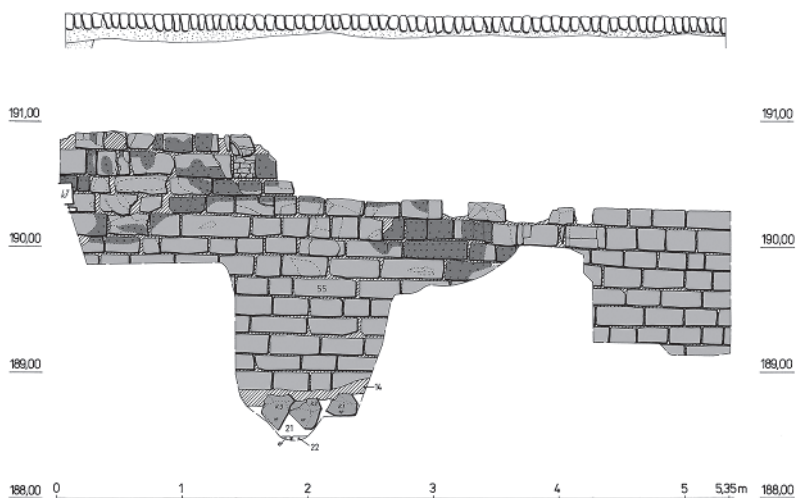

Obr. 1. Praha – Malá Strana. Rekonstrukce průběhu kamenného opevnění města po jeho založení v roce 1257. Černě – části městské hradební zdi doložené reálnými nálezy nebo s nejvyšší mírou pravděpodobnosti; sytě šedě – odkryté části příkopu (do podkladu Digitální mapa Prahy – IPR MHMP vložil dle pokynů autorky M. Ďurica, 2017). Legenda: 0 – Černá věž Pražského hradu; 1 – Valdštejnská čp. 158 (Pálffyho palác); 2–4 – Valdštejnské náměstí čp. 17 (Valdštejnský palác); 5–6 – Josefská čp. 28 (hospodářské zázemí augustiniánského kláštera); 7 – Vojanovy sady; 8 – Dražického náměstí čp. 62+63 (tzv. biskupský dvůr); 9 – Dražického náměstí čp. 58/59+60; 10–12 – Thunovská čp. 192 (kolej theatinů); 13 – Nerudova čp. 249; 14 – Malostranské náměstí čp. 258 (Lichtenštejnský palác na rozhraní s Hartigovským palácem čp. 259); 15–16 – Malostranské náměstí čp. 260; 17 – Malostranské náměstí čp. 264; 18 – Malostranské náměstí čp. 266; 19 – Karmelitská ppč. 1050; 20 – Malostranské náměstí čp. 271; 21 – Maltézské náměstí čp. 292 (na rozhraní s Mosteckou čp. 273); 22 – Maltézské náměstí čp. 292 (příkop); 23 – Juditina věž (součást čp. 56).

Obr. 2. Praha – Malá Strana, Valdštejnský palác čp. 17/III, archeologický výzkum NPÚ v Praze č. 23/99. Pohled na kvádríkový vnitřní líc hradební zdi odkrytý pod povrchem nádvoří Feldovského domu. Vedení výzkumu autorka; foto M. Müller, 1999.

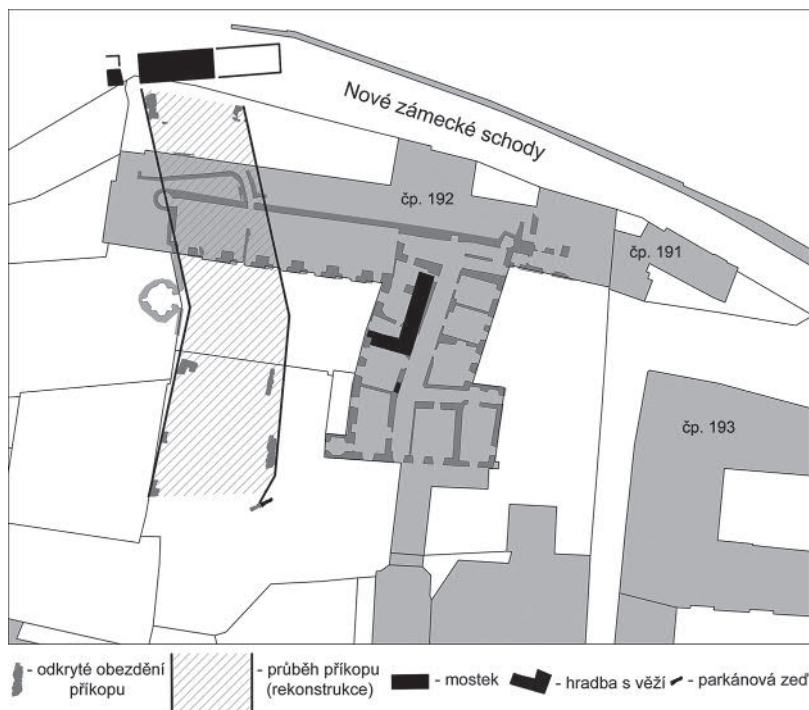

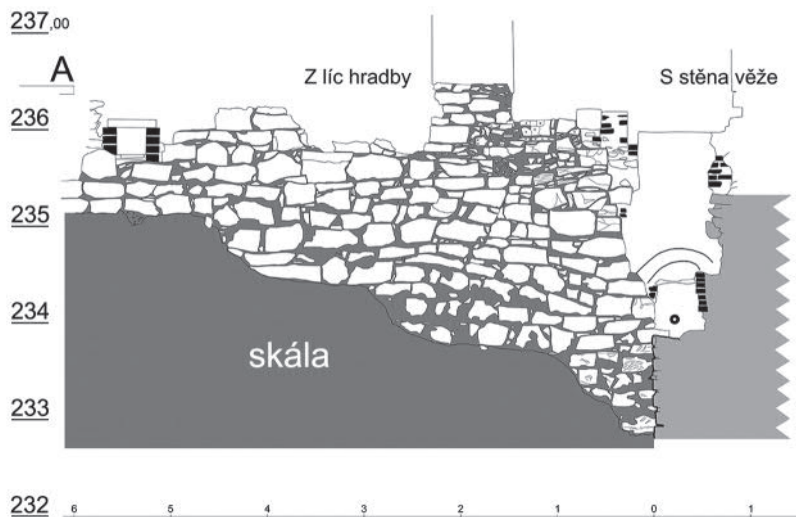
Obr. 3. Praha – Malá Strana, Valdštejnský palác čp. 17/III, archeologický výzkum NPÚ v Praze č. 23/99. Geodetické zobrazení odkrytého vnitřního líce hradební zdi prezentované na obr. 2, včetně základové konstrukce, ve výškovém systému Jadran. Sytě šedě požárem propálené partie. M. Müller, 2000.

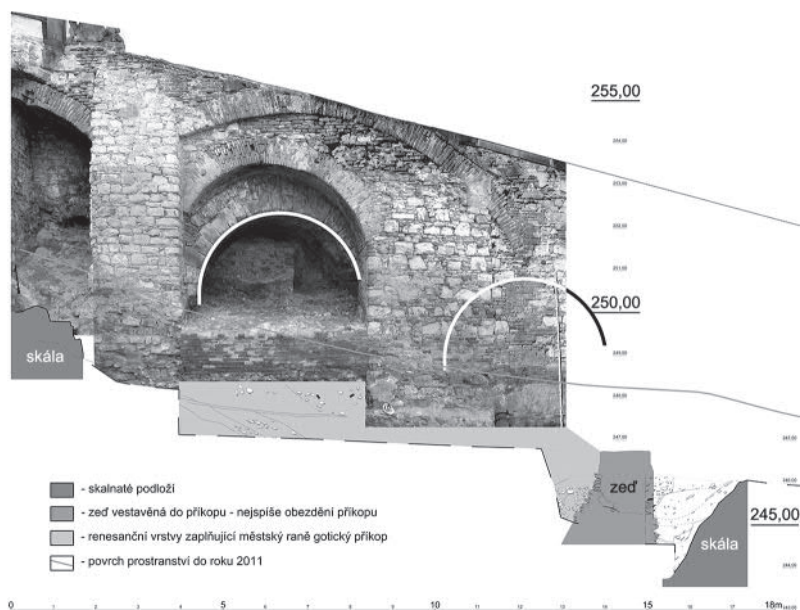
Obr. 4. Praha – Malá Strana. Severní část východního ramene hradby s černě vyznačenými dokumentovanými úseky. Západně od hradby fragmenty gotických domů: 1 – nároží ve sklepě kláštera augustiniánů (archeologický výzkum NPÚ v Praze 2006/12 pod vedením autorky); 2 – objekt v čp. 18/III interpretovaný SÚRPMO jako věž opevnění; 3 – objekt v čp. 17/III vyznačený stavebněhistorickým průzkumem SÚRPMO; 4 – fragment domu (archeologický výzkum NPÚ v Praze č. 17/97 pod vedením R. Tvrdíka a autorky); 5 – objekt vyznačený stavebněhistorickým průzkumem SÚRPMO. Zaměření: pasportizace SÚRPMO + archeologické výzkumy M. Müller; dle pokynů autorky zobrazil M. Ďurica, 2017.

Obr. 5. Praha – Malá Strana, Thunovská čp. 192/III. Situování jednotlivých prvků fortifikace z druhé poloviny 13. století – příkop, hradba, parkán, most přes příkop – zastížených v areálu bývalé koleje theatinů záchraným archeologickým výzkumem NPÚ v Praze v letech 2011–2017 pod vedením autorky. Zaměření M. Müller, digitální úprava M. Ďurica, 2017.

Obr. 6. Praha – Malá Strana, Thunovská čp. 192/III. Pohled na archeologicky objevený západní líc městské hradební zdi. Vpravo světle šedě řez hmotou severní zdi věže, zastižený stav; tmavě šedě skála. A – úroveň podlahy 1. patra. Zaměření, zobrazení a kresba M. Müller 2015; digitální úprava M. Ďurica, 2016.

Obr. 7. Praha – Malá Strana, Thunovská čp. 192/III. Půdorysné a výškové situování archeologicky dokumentovaných částí raně gotického fortifikačního systému v severním obvodu severního dvorku (situace viz obr. 5). Do skály vytesaný příkop opevnění překračuje můstek o dvou klenebních polích, na východní straně příkopu (vpravo) zď parkánu, zcela vlevo nad skálou jáma pod padacím mostem, později přerušená vestavěnou přepážkou. Dnes je mostek skryt pod Novými zámeckými schody. Zaměření a kresba M. Müller, digitální úprava M. Ďurica, 2012.

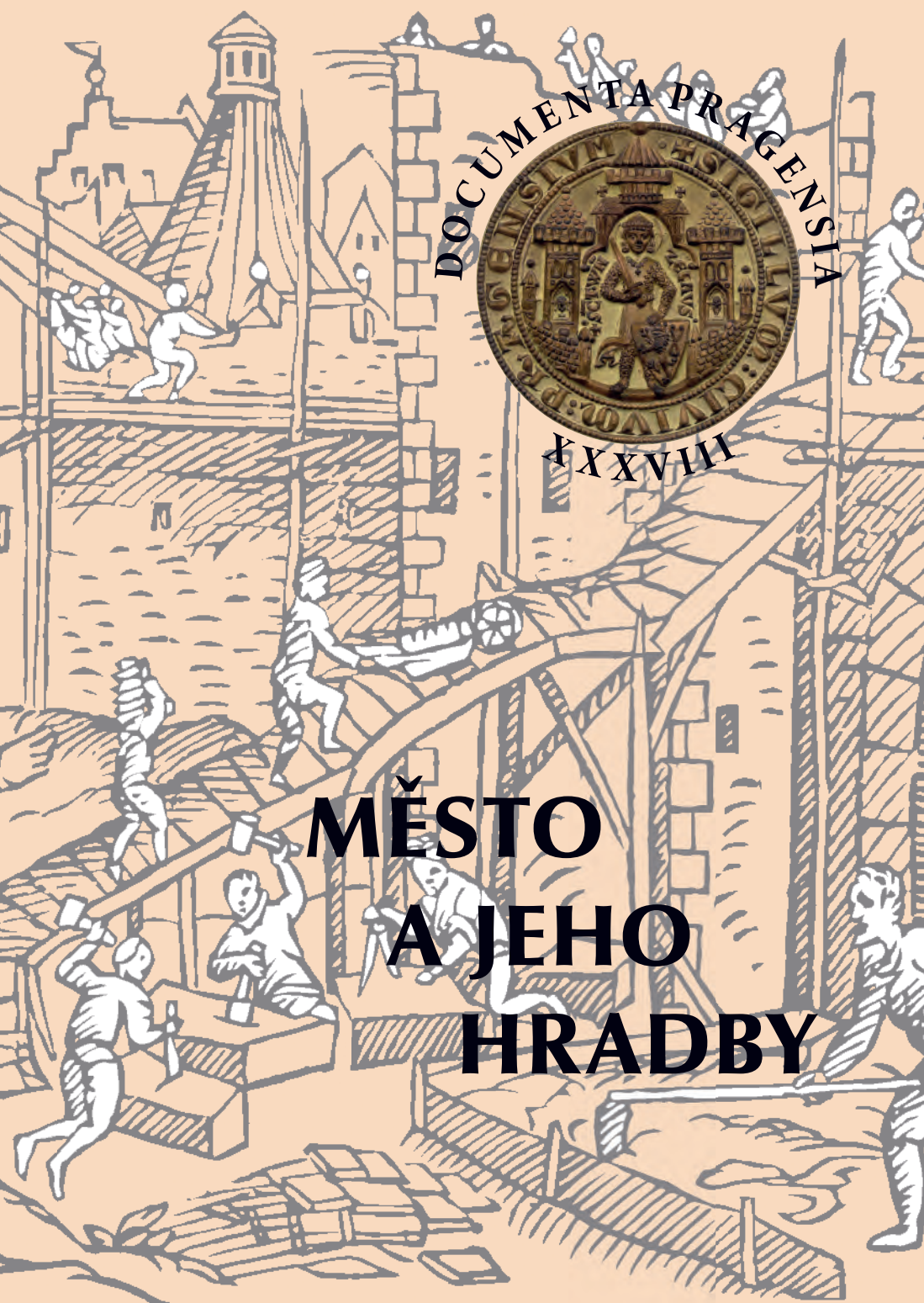
Obr. 8. Praha – Malá Strana, Mostecká čp. 273. Parcelní linii s jižním sousedem čp. 292/III tvoří hradební zeď, v současné době restaurovaná a částečně porostlá břečťanem. Směřuje na dochovanou jihozápadní nárožní věž johanitské komendy, která je dodnes ve struktuře bloku zřetelná. Foto autorka, 2017.

DOCUMENTA PRAGENSIA

XXXVIII

MĚSTO A JEHO HRADBY

**DOCUMENTA PRAGENSIA
XXXVIII**

Řídí Olga Fejtová a Jiří Pešek

Archiv hlavního města Prahy

MĚSTO A JEHO HRADBY

Stati a rozšířené příspěvky z 36. mezinárodní vědecké konference Archivu hlavního města Prahy, uspořádané ve spolupráci s Historickým ústavem Akademie věd ČR, v. v. i., Fakultou humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze a Filozofickou fakultou Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem ve dnech 10. a 11. října 2017 v Clam-Gallasově paláci v Praze

Editoři: Olga Fejtová, Martina Maříková a Jiří Pešek

THE TOWN AND ITS WALLS

Articles and longer works from the 36th international research conference of the Prague City Archives held in cooperation with the Institute of History at the Academy of Sciences of the Czech Republic, the Faculty of Humanities at Charles University in Prague and the Faculty of Arts at Jan Evangelista Purkyně University in Ústí nad Labem on 10 and 11 October 2017 at the Clam-Gallas Palace in Prague

Edited by Olga Fejtová, Martina Maříková and Jiří Pešek

Praha 2019

Šéfredaktorka: doc. PhDr. Olga Fejtová, Ph.D.

Redakční rada:

doc. PhDr. Olga Fejtová, Ph.D., prof. PhDr. Michaela Hrubá, Ph.D.,
Mgr. Petr Jíša (předseda), PhDr. Hana Jordánková, doc. PhDr. Václav
Ledvinka, CSc., Dr. Robert Luft, PhDr. Miloslava Melanová,
prof. Dr. hab. Zdzisław Noga, prof. PhDr. Jiří Pešek, CSc.,
prof. PhDr. Roman Prahel, CSc., doc. PhDr. Marie Ryantová, CSc.,
Prof. Dr. Simona Slanicka, Mgr. Tomáš Sterneček, Ph.D., Mgr. Hana
Gutová Vobrátilková, Ph.D., Univ. Doz.-Dr. Andreas Weigl

Lektorovali:

PhDr. Martin Omelka
PhDr. Vladislav Razím

© Archiv hlavního města Prahy, 2019

ISBN 978-80-86852-87-4

ISSN 0231-7443

*Titul je zařazen na European Reference Index for the Humanities
and Social Sciences (ERIH PLUS)*

Řídí Olga Fejtová a Jiří Pešek

MĚSTO A JEHO HRADBY

Stati a rozšířené příspěvky z 36. mezinárodní vědecké konference
Archivu hlavního města Prahy, uspořádané ve spolupráci s Historickým
ústavem Akademie věd ČR, v. v. i., Fakultou humanitních studií Univerzity
Karlovy v Praze a Filozofickou fakultou Univerzity Jana Evangelisty
Purkyně v Ústí nad Labem ve dnech 10. a 11. října 2017
v Clam-Gallasově paláci v Praze

Editoři: Olga Fejtová, Martina Maříková a Jiří Pešek

Redakční úpravy Olga Fejtová a Martina Maříková.
Redakce a jazyková úprava Jaroslav Havel a Nina Lohmann.
Šéfredaktorka Olga Fejtová.

Lektorovali Martin Omelka a Vladislav Razím.
Překlad abstraktů a resumé do angličtiny, jazyková korektura anglických
textů David Gaul.
Překlad resumé do němčiny, jazyková korektura a překlad úvodní studie do
německého jazyka Anna Ohlidal.
Jazyková korektura německých textů Nina Lohmann.
Jazyková korektura slovenského textu Martina Hrdinová.

Pro Archiv hlavního města Prahy,
Archivní 6, 149 00 Praha 4,
<http://www.ahmp.cz>,
vydalo
Nakladatelství Pavel Mervart,
P. O. Box 5, 549 41 Červený Kostelec,
v roce 2019.

Sazba a předtisková příprava Pavel Mervart.
Grafická úprava Markéta Růčková.
Obálka Markéta Růčková.
Vytiskla TISKÁRNA V&H Print Hlávko s.r.o.
Vydání první. Náklad 400 výtisků.
Počet stran 744, vyobrazení 149.

OBSAH / CONTENTS / INHALT

Jiří PEŠEK, Město a jeho hradby – úvodní slovo [Die Stadt und ihre Mauern – ein Wort zur Einführung]	11
--	----

PRAHA / PRAGUE

ZDENĚK DRAGOUN – JAROSLAV PODLIŠKA – PETR STAREC, Nové informace k poznání opevnění Starého Města pražského [Neue Informationen zur Befestigung der Prager Altstadt]	21
PETR STAREC – JAN ZAVŘEL – VLADIMÍR GUT – LADISLAV VALTR, Stav a perspektivy poznání opevnění Nového Města pražského [Stand und Perspektiven der Forschung zur Befestigung der Prager Neustadt]	39
JARMILA ČIHÁKOVÁ, Raně gotické opevnění královského města na dnešní Malé Straně [Die frühgotische Befestigung der königlichen Stadt auf der heutigen Prager Kleinseite]	75
PAVEL KOCMAN – DANIEL POLAKOVIČ, Židé v hradbách, Židé na hradbách, Židé před branami – Vztah židovského obyvatelstva v českých zemích k městskému opevnění ve středověku a v raném novověku [Juden in den Mauern, Juden auf den Mauern, Juden vor den Toren – Das Verhältnis der jüdischen Bevölkerung in den böhmischen Ländern zur Stadtbefestigung im Mittelalter und in der Frühen Neuzeit]	97
Jiří SMRŽ, Pražští střelci a městské hradby – provoz a údržba novoměstských hradeb [Die Prager Schützen und die Stadtmauern – Betrieb und Instandhaltung der Neustädter Mauern]	117
MARKUS JEITLER, Die frühneuzeitlichen Stadtbefestigungen von Wien und Prag im Vergleich [A Comparison of the Early Modern Fortifications in Vienna and Prague]	139
PAVLA HASILOVÁ – JAN HASIL, Cesty za každodenností pražského barokního opevnění [Wege zur Alltagserforschung der Prager Barockbefestigung]	159

LUKÁŠ SLÁMA, Jan de La Croon – pražský velitel a stavba barokního opevnění [Der Prager Kommandant Jan de La Croon und der Bau der Barockbefestigung]	177
FRANTIŠEK IŠA, Režim otevírání a zavírání pražských bran v třicátých letech 18. století [Das Öffnen und Schließen der Prager Tore in den 1730er Jahren]	189
MARTINA MAŘÍKOVÁ, Život na pražských hradbách v době míru (druhá polovina 18. století až 1860) [Das Leben auf den Prager Stadtmauern in Friedenszeiten (2. Hälfte des 18. Jahrhunderts bis 1860)]	217

ČECHY – EVROPA / BOHEMIA – EUROPE

SARAH HADRY, Mauerbilder – Architekturdarstellungen auf mittelalterlichen bayerischen Stadtsiegeln [The Portrayal of Walls – Architectural Depiction on the Medieval Seals of Bavarian Towns]	237
BRIGITTE HUBER, Mauern, Tore, Bastionen. München und seine Befestigungen [Walls, Gates and Bastions. Munich and Its Fortifications]	255
HELGE WEINGÄRTNER, Die letzte Erweiterung der Stadt Nürnberg im 14. Jahrhundert und deren Zusammenhang mit der Verwaltungsorganisation der Stadt [The Final Expansion of Nuremberg in the 14th Century and Its Connection with the Town's Administrative Organisation]	281
MARKUS JANSEN, Die Stadtmauer als Medium der Stadtherrschaft und Stadthoheit – das Beispiel Köln [Cologne – the Town Wall as a Tool of City Government and Sovereignty]	295
RADEK BLÁHA – JIŘÍ SLAVÍK, Od kůlu k cihle. Opevnění města Hradce ve 13. a 14. století [Von Pfählen zu Ziegeln. Die Befestigung der Stadt Grätz im 13. und 14. Jahrhundert]	319
JAN FROLÍK – JAN MUSIL, Třicet šest let výzkumu městských hradeb v Chrudimi [36 Jahre Forschungen zu den Chrudimer Stadtmauern]	335
SÉBASTIEN ROSSIGNOL, “Edificacio Civitatis” – Various Perspectives on the Building of Urban Fortifications in Medieval Poland [„Edificacio civitatis“ – Verschiedene Perspektiven der städtischen Befestigungen im mittelalterlichen Polen]	361

KLARA KACZMAREK-LÖW, Politische und konfessionelle Programme der Stadtbefestigungen in Breslau und Görlitz um 1500 [The Political and Religious Programmes of the Town Fortifications in Wrocław and Görlitz Circa 1500]	397
MICHAL DUCHOŇ, „Nebude-li Hospodin ostřihati města, nadarmo bdí strážny.“ Opevnenia v živote miest na západnom Slovensku v pomoháčskom období [„Wenn der Herr die Stadt nicht behütet, wacht der Wächter vergebens.“ Befestigungen im Leben der Städte in der Westslowakei in der Zeit nach der Schlacht von Mohács]	427
ISTVÁN H. NÉMETH, Befestigte Städte und Festungsstädte in Ungarn im 16.–17. Jahrhundert [Fortified Towns and Fortress Towns in Hungary in the 16th–17th Century]	457
CHRISTOPH SONNLECHNER, Der Wiener Festungsbau im 16. Jahrhundert – Akteure, Ressourcen, Topografie [The Construction of the Vienna Fortress in the 16th Century – Actors, Resources and Topography]	473
ELENA TADDEI, „Molto se deleta de fabricare e fare disegni.“ Ercole I. d’Este als Bauherr der frühneuzeitlichen Stadtmauern von Ferrara [“Molto se deleta de fabricare e fare disegni (he loves to create drawings).” Ercole I d’Este as the Builder of the Early Modern Town Walls of Ferrara]	495
WOLFGANG WÜST, Sicherheit durch Alkohol? Zur Finanzierung städtischer Mauerringe und Toranlagen durch das Um-/Ungeld [Security Thanks to Alcohol? On the Financing of Town Walls and Gates from the Ungeld Tax]	513
BOGUSŁAW DYBAŚ, Zwischen Mauer und Bastionen. Probleme und Herausforderungen der Modernisierung der städtischen Fortifikationen in der Frühen Neuzeit am Beispiel Thorns [Between the Walls and Bastions. Problems and Challenges in the Modernisation of Town Fortifications in the Early Modern Period: the Case of Toruń]	543
KRISTINA HAGEN, Auflagen zum Wehrerhalt für zwei an der Stadtmauer gelegene frühneuzeitliche Stadthöfe in Basel und in Bad Säckingen [Requirements for Maintaining the Defence Capability of Two Early Modern Townhouses Adjacent to the City Walls of Basel and Bad Säckingen]	563
WŁODZIMIERZ ZIENTARA, Die Stadtmauer als Determinante der wahren Zivilisation. Die Wahrnehmung polnischer Städte durch fremde Reisende im 17. und 18. Jahrhundert [Town Walls as a Determinant of True Civilization. The Perception of Polish Towns by Foreign Travellers in the 17th and 18th Centuries]	587

JIRÍ HOFMAN, Stavba pevnosti Terezín [Der Bau der Festung Theresienstadt]	599
MICHAEL VIKTOŘÍK, Pevnostní Olomouc v 19. století. Stručná historie pevnostní Olomouce v 19. století [Die Festungsstadt Olmütz im 19. Jahrhundert. Eine knappe Geschichte der Festungsstadt Olmütz im 19. Jahrhundert]	621
VOJTĚCH KESSLER – JOSEF ŠRÁMEK, Město v klauzuře aneb Pevnostní kapitola v dějinách Hradce Králové v 19. století [Die Stadt in Klausur oder Das Festungskapitel in der Geschichte von Königgrätz im 19. Jahrhundert]	635

* * *

MILAN ŠIMŮNEK, Virtuální rekonstrukce podoby pražského opevnění 19. století [Die virtuelle Rekonstruktion der Prager Befestigung des 19. Jahrhunderts]	657
Summaries / Zusammenfassungen	681
JIRÍ PEŠEK, Die Stadt und ihre Mauern – ein Wort zur Einführung	721
Seznam autorů	729